RAD

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KNJIGA LXV.

RAZREDI FILOLOGIČKO-HISTORIČKI I FILOSOFIČKO-JURIDIČKI.

U ZAGREBU 1883.

U KNJIŽARNICI JUG. AKADEMIJE L. HARTMANA (KUGLI I DEUTSCH).

Sadržaj.

	Strana
Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku. Od M. Valjavca. (Konac).	1
„Pastirski razgovori“ u Katančićevih „Fructus auctumnales“. Od Fr. Maixnera	71
Prvi ljetopisci i davna historiografija dubrovačka. Od N. Nodila	92
Novi izvori za Dalmatinsku epigrafiju. Od S. Ljubića	129
Dubrovački dijalekat, kako se sada govori. Od P. Budmania	155
Nekrolog Ami Boué-a. Od Gj. Pilara	180
Životopis dr. Jos. Calasancia Schlossera viteza Klekovskoga. Od Ljud. Vukotinovića	200
Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti početkom godine 1883.	211
Izvodi iz zapisnika jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti	215

Dubrovački dijalekat, kako se sada govori.

NAPISAO DOP. ČLAN P. BUDMANI.

Čitano u sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 14. veljače 1883.

1. Da se napravi lingvistička karta dubrovačkoga predjela, dubrovački bi dijalekat sačińavao dva otoka, odasvud okoļena od ercegovačkoga. Veći bi otok bio Dubrovnik s predgrađima (Pilama i Pločama) i s Gružem, a mańi Cavtat. U Župi koja dijeli Dubrovnik od Cavtata govorî se ercegovački, naravno ne bez dubrovačkog upliva.

2. Na obližńim otocima, to jest na Koločepu, na Lopudu, na Šipanu, na Mļetu, i po sjevernim selima što pri samom moru leže, od Orašca pa do Stona, dijalekat je ńešto sredńe između dubrovačkoga i ercegovačkoga, upravo kao karikatura dubrovačkoga: kad Šipańanin govori, rekao bi da se ruga Dubrovčaninu. A pri tomè čuje se gdjekad po koji čakavski akcenat, kao v o d ê.

3. Čist se dubrovački govor uzdržava do dana današńega samo u Cavtatu, po ostalom predjelu mijeńa se od dana do dana, te se sve to više približuje ercegovačkom, a i kvari se s nepomńe. Najveće je nagrđen u sjevero-istočnoj strani od grada (po Prijekom i Pelinama), gdje se čuje b o j e, ć e k a j itd. mješte b o ļe, č e k a j. Ima pak ńekih pojedinih osoba, koje takovo kvareńe gone do kraja, te ispuštaju konsonante po srijedi i na kraju riječi. Čuo sam od jednoga i to učena i vrijedna Dubrovčanina ovu izreku: „Ja ću ti zaimat“ izgovoriti na ovaj način: „Jâ uš ti zäma“! Naravno je, da ovakovi izgovor nije nego iznimka, ipak ćemo zabiļežiti i ńeka takova kvareńa, koja su se po ńešto raširila.[1]

[1] Može biti, da nije zaludno spomenuti, da pomńa u izgovarańu ni po što nije u razmjeru s učenosti onoga koji govori. Često ļudi, koji su škole izučili a žalibože i sami narodni kńiževnici, gore izgovaraju nego kakva ženska, koja nije nigda narodne kńige u ruke uzela. Da je i prije tako bilo, poznaje se po pogreškama što se u pisaca nalaze, za koje prosti puk sad ne znade a još je mańe onda znao.

Fonologija.

Samoglasnici.

4. Po otocima a i u Dubrovniku i u Cavtatu (no samo od mańine) dugi se samoglasnik *a* izgovara sredńim glasom između *a* i *o;* to je i Vuk bio opazio (Srpske narodne poslovice 1849 str. XXXVI), no on tvrdi da tako govore *pravi* Dubrovčani, a tamo se većina Dubrovčana toga govora čuva, dapače mu se smije.

5. Kad je ô postalo slijevańem od *ao,* ima ńeki osobiti glas, malo otvoreniji nego u drugom slučaju; tako n. p. *o* kod dô (part. od dati), prȍdô (part. od prodati), pô (p. od pasti) izgovara se kao u talijanskoj riječi oro zlato, u ńemačkoj sondern, u engleskoj born; a kod dô (osnova dol), prȍdô(-ol), pô(pol) kao u tal. ora ura, u ńem. Sohn, u engl. borne.

6. *I* u imenom nastavku îr (ир) pretvorilo se je u ije: pastijer, Trogijer. I u kùpjena (rubus) postalo je je. Tjeca mj. tica (v. Vukov rječnik) nije nipošto poznato u Dubrovniku.

7. Samoglasni je *r* svagda kratak: kř̀v, cř̀kva, vȓsta. — U rvati se, rvańe izgovara se er: èrvati se, èrvâńe.

8. Staroslovenski se ѣ izgovara kao i kod ostalih jekavaca: lȉjep, mjȅsto, sijati, vrȅća. Iznimke: Izgovara se: 1. *i* u slovci prě, kad je na početku od riječi i to kod predloga pred, preko i kod prefiksa pre: prid, priko, prìdati (= prèdati i pridati) ali opet prědati, kaže se samo prètio a ne pritio, prema i prima; 2. *e* u pluralu imena tijelo: telesa, telesima i u neki, nekakav, nekoliko itd. Cavtaćani još govore ńeki, ńekakav itd.

9. *Slijevańe.* Svagda se slijeva *ao* u otvoreno *o* (5): pòsô, òrô, žô, ždrô, čúvô, dô, kô (kao), zôva itd.

10. Slijeva se *eo* u *o* samo kod vlastòskî, vlastóstvo, ùzô (uzeo), ali se opet govori veseo, debeo.

11. Kod brojnikâ slijeva se *ae* u ê: jedànês, dvánês itd.

12. I kod gòspâr i góspa i stâti može se smatrati, da je postalo slijevańe pošto je ispao sredńi suglasnik.

13. *Akcenat.* Ovaj je u opće isti kao i u ostalih štokavaca; najveća je razlika, što u predzadńoj slovci, ako je zadńa kratka, akcenat slabi kratki (ˋ) kod dvoslovčanih riječi (ako samoglasnik nije *r,* v. 7) postaje dugim (´): vóda, mágla (gen. vòdê, màglê),

sȅlo, Cávtat (Càvtata), lónac, réci; kod višeslovčanih[1] pretvara se u jaki (ˆ): vrućîna, ļepòta (gen. vrućînê, ļepôtê), golòkud (g. golòkuda), u Stônu (jer se izgovara kao troslovčana riječ), navôdi. Drugih ćemo osobitosti kasnije navesti.

Mi ćemo u ovoj raspravici biļežiti riječi općim akcentom; n. pr. ìngvast, mòrač, pećòhan, a treba pamtiti, da te riječi Dubrovčani izgovaraju ínguas, mórač, pećôhan.

Suglasnici.

14. *L* postaje *o* na svršetku od slovke kao kod ostalih štokavaca, taj zakon vlada strogo i kod tuđih riječi: tako zadarski dnevnik Il Nazionale u Dubrovniku se zove Nacjònô. Iznimke: topal, svijetal, obal; i talijanska riječ falso (kod Vetranića faoso).

15. *Ol* se slijeva svagda u *ô:* vô, do, po, dóca, tòbôca (gen. od dolac, tobolac), dôńi; i u tuđim riječima: sódât (soldȁto), manìgôdo (manigoldo).

16. Neki, ali samo mańi broj, koji nepomńivo izgovaraju, ne razlikuju ļ od *j*, i govore n. pr. boje, uje mj. boļe, uļe. A svaki Dubrovčanin izgovara pjèsnav i pjèsna mj. pļesnav i pļesna (plijesan).

Iza *r* slovo *j* obično ispada, te se govori ne samo vreća, breme, repa, kao i kod ostalih jekavaca, nego i posve dosljedno grȅšnîk i krȅpôs a ne grješnik ni krjepost. *J* se uzdržalo u gorjeti, brjegovi itd.

Slova *d* i *t* pred *je* (starosl. ѣ) ne slijevaju su u đ i *ć:* djed, djeteta, tjeme, vidjeti, nedjelja, letjeti itd. Ovaj se izgovor čuva još dośledno samo u Cavtatu; u Dubrovniku (osim malo obiteļi koje još nijesu izgubile starinsko izgovarańe) sad se miješa jedno i drugo: djed i đed, djeteta, djevojka i đevojka, tjeme, tješiti, viđeti, neđeļa, lećeti itd.

19. *P* pred *s* i *š* u ńekim riječima može postati *r*, te se govori kapsa i kavsa, kopsa i kovsa, ļepši i ļevši; tako je i kovčica mj. kopčica.

20. *V* u brijeme, bremena itd. i u bábiti (vabiti) postalo je *b*.

---

[1] I kod višeslovčanih u Stonu i po otocima produžuje se samoglas kao u prvom slučaju: vrućína, golókud, u Stónu.

Ovo isto slovo iza *s* nigda se nepretvara u *f*: svoj, svat; dapače izgovoriti sf toliko je nemilo Dubrovčanima, da i kad talijanski govore, riječi sfida, sfidare, izgovaraju svida, svidare.

22. Kod riječi, gdje ostali narod voli *rn* nego *mn* (n. pr. tavnica) Dubrovčani drže mn, dapače i prvobitno vn pretvaraju u mn: tamnica (a i tamlica), omnovi, ramno, òdâmna; ima ko govori i mnad mj. mlad.

23. *M* na svrhu riječi (no samo kod onih koji nepomńivo govore) postaje *n*, dapače ga može i nestati tim što samoglasnik pred ńim steče nosni glas (rinezam) kao u francuskom i u poļačkom jèziku; tako se čuje glȅdâm, glȅdân, glȅdȃ (*a* kroz nos), ȍsam, ȍsan, ȍs*a*, vȉdîm, vȉdîn, vȉdî, rúkôm, rúkôn, rúkȏ. Čuje se, ali dosta rijetko, sedàn ûrâ, osàn ûrâ.

24. *F* se uzdržava u ufati[1] i u tuđim riječima fùńestra, Filip, féla itd.; a pretvorilo se je u *p* samo kod ńekih latinskih riječi: pȍsât, podùmjenat, prȉgati. *Hv* od većine se izgovara dandanašńi kao *f:* fala, pufica, fjelica; no ima još ńekoliko kuća koje se drže pravilnoga izgovora: hvala, puhvica, hvjelica. Uhvatiti, hvatati nema nego uhititi, hitati.

25. *H* se izgovara svud gdje mu je mjesto: hoću, hlad, hmućati, hmíļeti, muha, orah, vȅtah, hrbat, hrkati, hrskati, dobrijeh, onijeh itd.; a opet ervati se, ŕđa, lako, mȇko i mȅko, ļudî, žénâ, stvárî, a ne hrvati se, hrđa, lahko, ļudih itd., kako još mnogi protiva etimologiji i pravilnom izgovoru ovih riječi pišu.

Ali se izgovara *h* također i u ovim riječima, gdje mu možebiti nije mjesto: zijèhati, biòčuh, pepèļuha; i na početku turskih riječi kojima je prvo slovo *a:* hat, hambar, haždaja, Harapin.

26. Slova *s* i *z* ostaju često nepromijeńena pred ļ i ń: sļepoća, posļedńi, s ńim i š ńim, s ńom i š ńom, izļubiti, uzļutiti se (šļiva ne, nego sliva); ali se opet govori: šļêm, mȉšļen, današńi, žļe.

27. *C (ds, ts)* pred *k* i *t* postaje *s*: ļuski, gosposki, osta.

28. Ima kao u crnogorskome dijalektu osobiti sični glas dz; u Dubrovniku se čuje najveće kod tuđih riječi: spêndza, midzêrija, Jódzo, a kod same dvije narodne dzora i jedzero

[1] Uhvati je sama pogreška izmišļena od kńiževnikâ.

(običnije jȅdzêr). Tako i ńeko poznato dubrovačko prezime treba izgovarati Dzȕdzeri ili Dzȕdzori a ne Cuceri ni Cucori.

C i đ izgovaraju se kao kod ostalih štokavaca; ova dva slova razlikuju svagda dobro od sličnih *č* i *ǵ* samo Cavtaćani; u Dubrovniku se mnogo miješaju; razliku još poznaju naboļe ženske, a najgore učeńaci.

29. *Ć* se često izgovara kao *j* pred suglasnicima: càvtajka, šumejka, pokujstvo, nojca, vȍjka, a kadšto i na svršetku od riječi: pôj i pôć, nôj i nôć, hȍj? (t. j. hoć mj. hoćeš li?)

30. *Č* se mijeńa u *š* ne samo pred *t* kao kod ostaloga naroda (što, junaštvo), nego i pred *p:* špag, i pred *k:* maška, brškati, škakļati, grški, dubrovaški, (prst) pälaškî.

31. *Ž* se nepretvara u *r* kod možeš itd. Ni ženem ni renem nije poznato, nego se govori samo gonim.

32. *Odbacivańe i izbacivańe.* Kod svršetaka *st, št, zd, žd,* otpada bez iznimke zadńe slovo: prs, rados, pûs, jes; plâš; grôz; dȁž.[1]

33. Na početku od riječi otpada suglasnik pred drugim ne samo kod riječi zȍvina, čȅla, tica, šenica, ko, dje, ći, nego i kod lijȅto (dlijeto), vȓsta (gvrsta), sovati (i psovati).

34. U srijedi ispada suglasnik *v* u sȓbjeti, sekrva, gȍžđe (i gvȍžđe), žȓń, žȓńa (žrvań, žrvńa); *d* u svrlo, hȍmo, hȍte (hod'mo, hod'te), gospar; đ ili *j* u góspa; *j* u stâti; *t* u sklo; *s* i *š* pred *c* i *č:* práca (ali nósca), pràčić, ùbručić, ròčić, krȕčica.

Amo upravo spadaju pretvarańa od *č* (tš) i *c* (ts) u *š* i *s* (27, 30).

35. *Umetnuće.* Umeće se *d* u zdreti, zdrio, rijetko u izdrezati; *l* kod tuđe riječi sàplûn; *k* u škļân (član) mj. čkļan.

36. *Premiještańe (metateza).* Ovo biva kod nävći (gen. naćávâ i nàvćî), càvtjeti, cklo (običnije sklo), ńòriti (roniti), brávac (vrabac) a ne ni vrebac ni rebac, koje riječi jedva Dubrovčani i razumiju, zliježda (žlijezda), ručìnčić, runčìčić, runčìnčić (ručničić), tarjèlić (tal. tagliere), ļȅšvî (i ļȅvšî mj. ļȅpšî); amo ide i ļȅļen (jelen). Može se smatrati

[1] U ovakijem ćemo riječima ostaviti u ovoj raspravi *t* i *d* na ńihovom mjestu.

kao metateza što se mj. ń gdjekad čuje jn: màjnkâ, làjnskî mj. mańka, lański.

Treba opaziti, da se nigda ne govori sav nego vâs, no u ostalim oblicima sva, sve, svega itd.

Blago.

37. Nije nam namjera upustiti se u leksikalnu radńu; biće dosta da tražimo, dokle vladaju tuđi elementi u ovom dijalektu.

38. Možemo odmah izreći, da je turski i ńemački jezik mańe upliva imao nego kod ostaloga naroda; a najveće talijanski. Ovo je već poznato; te ima ko je usporedio upliv talijanskoga jezika kod Dubrovčana uplivu arapskoga kod musulmanskih naroda. Ali to nije posve tako: najprije treba imati obzira na to što je do nazad malo vremena naukovni jezik u svim školama a službeni kod sviju ureda bio talijanski, a talijanske su bile i kńige i novine što su se u opće čitale; te da s toga za ńeke predmete, kao za znanosti, za politiku, učeńaku (t. j. onome koji se mogao čitańem baviti) biva lakše razgovarati se i raspravļati talijanski; no da se opet dva Dubrovčanina neće nigda o svagdańim predmetima drukčije razgovarati nego naški. I premda je preveliko mnoštvo talijanskih riječi prodrlo i u svagdańi govor, neće nijednom Dubrovčaninu na um pasti, da upotrebi talijansku riječ za ńeke odnošaje srodnosti ili za brojeve, kao što obično biva kod Persijanaca i kod Osmanlija, od kojih prvi primaju za svaku potrebu bezobzirce riječ arapsku, a drugi arapsku ili persijansku.

Premda se kaže u Dubrovniku tavòlîn, tempèrîn, fùńestra, tàbâr (tal. tavolino, temperino, finestra, tabarro) itd., neće nijedan Dubrovčanin uzeti riječ talijansku za ńeke predmete, koji su ovim obližńi, n. pr. za trpezu, nož, staklo, košuļu itd. Dapače će reći ùbručić, ručìnčić, lîječnîk, kàmenica, kad drugi Primorci kažu faculet, tavaļul, medik, oštriga.

A i opet ne treba zaboraviti, da, premda su Dubrovčani preko mjere nagrdili talijanskom mješavinom svoje narječje, s druge su ga strane bolje od turske naplavice obranili i ne baš malo narodnih riječi sačuvali. Tako se u Dubrovniku čuje jetra, pluća, ubrus, bječva, špag, kolijevka, ožica, juha, papar, ocat,[1]

[1] Ovakove riječi, koje su od davnina primļene, ne shvatamo kao tuđe.

greda, ulica, tamnica, most, krčma, susjed, ũgļên itd., čim većina naroda govori ġigerica, peškir, čarapa, ġep, bešika, kašika, čorba, biber, sirće, direk, sokak, aps, ćuprija, mehana, komšija, ćumur; također i tli i cijen i tisuća mj. (grčkoga) patos i jeftin i hiļada, i trak mj. ńemačkoga pantļika itd.

39. Osim talijanskih elemenata ima ih ńekoliko latinskih, koje nije svagda lako od onih razlučiti. Te latinske riječi, kako se samo razumije, nijesu uzete ni iz klasične, ni iz pučke, no iz sredńe latinštine, i baš u ono doba kad se počeo latinski jezik gubiti, a sinovi mu se promaļali. Vrlo bi bilo zanimivo i korisno doznati, kojemu od ovih sinova, talijanskom ili rumuńskom, ove riječi pripadaju. Navešćemo dokaze koji bi mogli vrijediti za drugo mńeńe, no se ne usuđujemo odlučiti takovo pretežno pitańe.

40. *Latinske riječi.* Bez sumńe, po obliku, nijesu talijanske riječi nego latinske kòptô, gen. koptála (lat. capitale, tal. capezzale), sïdlo ili sïglo (situlus, tal. secchio), lìksija (lixivia, t. liscivia), käpsa (capsa, t. cassa) — mrtvački sanduk, dòktûr (t. dottore), kèlômna (columna, t. colonna), dûmna (domina), düm (popovski naslov od dominus, t. don), spêndza (expensum, t. spesa), môństro, môjnstro, môjstro (monstrum, t. mostro), pläńa (* [1]planula, t. pialla), plànîta (planeta, t. pianeta), ârla (areola, t. ajuola), òrmâr (armarium, t. armadio), ìngvast (*encaustum, t. inchiostro), klâvstro (claustrum, t. chiostro), dũplî (duplus, t. doppio), sòklîn (sacculus), t. sacco, sacchetto), àrkuo (lat. arculus) — zemļani sud. mäšaļ, — šļa (masculus, t. maschio) — muški (kod ptica), nèpût (nepos, t. nipote), frâtar (t. frate), jàstôg (astacus ili ἄστακος, t. astice), mòrač (amaracum ili ἀμάρακον Miklošić, ili armoracia), odalìbati (delibare); a po smislu päļe, g. pâļâ (palea — pļeva, t. paglia — slama) — mekińe.

41. Latinske su također i one riječi, u kojih *c* i *g* pred *e* i *i* još čuvaju prvobitni svoj grleni glas: plakijer (u Držićevim komedijama — od lat. placere, danas pjàdžêr od tal. piacere), lukijerna (lucerna), kîmak (cimic-is), sîmplik (sim-

[1] Zvjezdicom (*) biļežimo riječi, kojih se u spomenicima latinskog jezika ne nalazi, ali da su upravo bile barem u pučkoj ili u nižoj latinštini, svjedoče nam romanski jezici.

plic—is), rânketiv (rancidus), kläk (calc—is), käpula (*caepulla, t. cipolla) — crveni luk, bùmbâk (bombax ili bambacium ili βαμβάκιον, t. bambagia), mȑgîń ili mȑgâń (margin-is), òligań (loliginis), prȉgati (frigere). Može li se isto reći o glagolima lègati (legere), pèngati (pingere), ne znam, ovi su mogli postati i iz talijanskoga prezenta leggo, pingo.

42. Latinska slovka *ti* a i *te*[1] pred samoglasnikom postaje *č*, čim se u talijanskom pretvorila u *zz:* pòlača (palatium, t. palazzo), pȅča (petium, t. pezzo) — komad, märač (martius, t. marzo), nèpûča (*nepotia) — nećaka, pûč (puteus, tal. pozzo) — studenac, ploča (platea, t. piazza); slično je i spȉčâr (*speciarius, t. speziale). Ako usporedimo ove riječi s rumuńskim nъčune (natio, t. nazione), minčune (*mentitio t. menzogna), tъčune (titio, t. tizzone), mogle bi vrijediti kao rumuńske, kojima bi se moglo pribrojiti i fäca (facies, rum. facъ, tal. faccia) — obraz, läc (laqueus, r. lac, t. laccio) — zamka i kopsa (coxa, r. koapsъ, t. coscia), têmpla (tempora, r. tъmple, t. tempia) — slijepo oko, bota (r. boltъ, t. volta) — svod, lȍtar (latro, r. lotru, t. ladro) — lijen.

43. Po svoj su prilici latinske i one riječi kod kojih se *f* ili *ph* pretvorilo u *p:* podùmjenat (fundamentum), pȍsât (fossatum), pikat (ficatum, t. fegato, Diez I. str. 38), prȉgati (frigere), sûmpor (sulphur), cípo, — ola (cephalus); a i mnoge od onih koje su bezglasno *a* pretvorile u *o,* kao Kònâvli i kònô, gen. konála (canale), kòlênda (calendae), kòmîn (caminus ili κάμινος), òtâr (altare); i ńeke od onih što čuvaju latinsko *u* koje su Talijanci pretvorili u *o:* stȕpa (stuppa, tal. stoppa) — kučine, kȕpica (cupa, t. coppa) — čašica, bûrsa (t. borsa), gȕmina (t. gomena), gulozan (t. goloso).

Mogle bi biti latinske riječi i stâr (starium, t. stajo i staro), mȑnâr (marinarius, t. marinajo i marinaro), kalàmâr (calamarium, t. calamajo i calamaro), stȕra (storea, t. stuoja i stuora), ȕńuo, —ula (*unulus odakle ullus) — jednostruk, lôjstro (auster; ali sa člankom, ili t. l'ostro). Jeli šklȅt (— prost) postalo od tal. schietto umetnućem onoga *l,* ili je postalo jedno i drugo iz *sclectus ili *sclettus koje je opet dolazilo od ńemačkoga schlecht?

[1] V. Diez Grammatik der romanischen Sprachen I. str. 167, 171.

45. *Talijanske riječi.* Kod ńih treba odijeliti one koje su davno bile primļene od onih koje su u novije doba i koje se još dandanašńi primaju. Prve, među kojima bi moglo još biti ńekoliko latinskih, odnose se na svagdańe ili barem na običnije potrebe živļeńa, a druge na rjeđe ili na novije idee i stvari. Ove se uopće malo i razlikuju u obliku od talijanskoga originala, dočim se kašto ovaj u prvim ne da ni poznati. Tako talijanski samoglasnici u novijem riječima ostaju često nepromijeńeni, a u starijim

a (bez naglaska) postaje *o:* k ò r i z m a (q u a r é s i m a);

e često postaje *je, ije, i:* f u ń e s t r a (f i n e s t r a), t o v i j e r n a (t a v e r n a), p à î z (p a e s e);

i rijetko se pretvara u *e:* s e t è m â n a (s e t t i m a n a);

o često u *u:* b ù l (b o l l o). To biva osobito (i dan današńi) kod svršetaka ûr (t. o r e) i ûn (o n e): k ò l ûr (c o l o r e), s p ì j ûn (s p i o n e). Nastavak talijanski —i o n e u novijim riječima ostaje svagda —i j ô n; o p i n ì j ô n, k o n v e r s a c ì j ô n, r i v o l u c ì j ô n.

Od suglasnikâ nebno *c* i *g* izgovaraju se *č* i *ǵ;* č ê r t o (certo), ǵ à r d î n (g i a r d i n o), a u starijim riječima mješte *ǵ* ima i *ž:* l ù ž a (l o g g i a);

chi pred samoglasnikom postaje *ć:* o ć á l i (o c c h i a l i), a u novijim riječima *kj;* k j â r o (c h i a r o) — jasno;

s obično uzdržava svoj glas, t. j. *s* a među samoglasnicima *z:* p ä s (p a s s o) — korak, v â z (v a s o) — sud; u starijim riječima prvo se može pretvoriti u *š,* osobito pred *k* i *t:* š ê g a (s e g a) — testere, š k ä t u l a (s c a t o l a) — kutija, š t â m p a (s t a m p a), a drugo u *ž,* osobito pred *b:* m ù ž i k a (m u s i k a), ž b ì r (s b i r r o) — financijalna straža, gdjekad i u *dz:* m ì d z ê r i j a;

z prema talijanskom izgovoru ostaje *c* ili *dz:* c è k î n (z e c c h i n o), m è d z â n (m e z z à, m e z z a n o) — soba pod podom;

l (14, 15, 5) na svršetku od slovke postaje *o:* à p r i o (a p r i l e), s ô p a (s a l p a) — ńeka riba, p ô m a (p a l m a), gen. pl. s ä l â p â, p ä l â m â; f a o s o (kod Vetranića a tad f a l s o), s ó d â t, m a n i g ô d o;

m pred *b* i *p* postaje *n:* t ë n a p (t e m p o u muzici).

ž kod ž i d i ž ù d i o, g. ž ù d j e l a jeli postalo od lat. *j* u j u d a e u s ili od tal. nebnoga *g* u g i u d e o? Može biti, da nije ni od jednoga ni od drugoga, nego od španolskoga *j* u j u d í o: treba spomenuti da dubrovački Izraelićani izgovaraju španolsko *j* kao *ž.*

46. I starijim riječima oni što poznaju talijanski jezik daju često noviji oblik, da ih poprave po talijanskom originalu: tako n. p. prosti puk govori l ì t r a t i l è t r a t (r i t r a t t o), l ù m e r (n u-

mero), sŕzenat (sergente), kàńuo, g. kańula (cannone), tavùlîn (tavolino), a oni popravļaju rìtrat, nùmer, sèrġenat, kànûn, tavòlîn. Takovo je i ono što prema Vetranićevu faoso i Naļeškovićevu bjestija sad se govori falso, bestija.

47. Ovakove su najobičnije riječi primļene iz talijanskoga.

I. *Imena*

a) za srodnost: kùńâdo (cognato) — djever i kùńâda (cognata) — zaova, kùžîn (cugino) — bratučed i kùžîna (cugina) — bratučeda, fàmiļa (famiglia) — porodica.

b) za tijelo i uda: lâbra (labbro) — usna, stŏmak (stomaco) — želudac, škîna (schiena; može biti, da je i riječ sredńe latinštine iz ńemačkoga skina) — leđa, pŏlas (polso) — bilo; novije su riječi ġèngîva (gengiva) — desni, vêna, àrterija itd.

c) za živine: ńekoliko riba i ptica, kao fagànio ili pagànio, gen. — ńela (faganello), vèrdûn (verdone), papàgô, gen. — gala (papagallo), âkvila (aquila), indìjota i vìntuša (dindio), pòlânda (palamida), sôpa (salpa), sŕdjela (sardella), sărak, g. sârka (saracca?), lòkârda (lanzarda?), trìgļa (triglia), bàrbûn (barbone) itd.; škrpìjûn (scorpione), skaràmbêž (scarabeo i scarafaggio), itd.

d) za biļe: mûrva (mora), mĭjendeo i mĭjenduo (mándolo), prăskva i prăska (persico), mrkàtuńa (mela cotogna, usp. rum. mĕr od lat. malus), lèmûn, čètrûn, čèmpres (cipresso), pôma, kòstań (castagno); rûsa (rosa), gàrôfô, gen. — fala (garofolo); sàlâta, kavùlîn (cavolino), kùkumâr (cocomero), balànčâna (melanciana) itd.; novije frâgula (fragola), pomàdôra (pomodoro), lèândra (oleandro), àkačija itd.

e) za rudine: lăma (lama — oštrice od noža) — lim, làtûn (ottone, mletački laton, francuzki laiton) — žuti mjed, răm (rame) — mjed, àcô, gen. acála i ocála (acciale); mùļara (muraglia?) — vapnača, krìštalad, gen. — stôda (cristallo) — biļur; novije ġĕs (gesso) — sedra itd.

f) za hranu: bèškot (biscotto), păsta — tijesto, lârdo i lărad (lardo) — slanina, pŕšutak i pŕšukat (presciutto), granàriz (grano di riso?) — oriz; bŏkûn (boccone) — zalogaj itd.

g) za odijelo i obuću: bàreta (baretta), štìvala (stivale), fûdra (fodera) — postava, kàput (cappotto), i mnoštvo novijih imena za evropsko odijelo: tàbâr, vèlâta, velàdûn, palètûn, ǵakòbîna, ǵile ili gilek itd.

h) za stan i zgrade: kämara (camera), sàloča (salotto?) — mala dvorana, skäla, skàlîn, djȅstro (destro) — zahod, kùpijerta (coperta) — krov, fùnestra; ǵàrdîn, bùtîga (bottega) — dućan, tòvijerna (taverna) — krčma, dìvôna (doana), kàštio, gen. — štjela (castello), pìžuo (poggiuolo) — sjedalište od kamena, placa (piazza? ili od starijega oblika, kod kojega još nije *l* bilo ispalo?); novije sâla, pàlac, gen. — laca, lòkânda, fòntâna itd.

i) za posuđe i pokućstvo: tarjèlić (tagliere), bȍca (bozza), pantàruo (punteruolo?) — vilice, näpa (mappa) — stońak, trpežńak, krpàtûr (copritore) — pokrivač, lìncuo (lenzuolo) — plahta, tàpît (tappeto) — sag, lìbro, pȅna (penna) — pero (za pisańe), grâsta — zemļani sud za ogań i za cvijeće, màštela (mastella) — mala kaca, gràdikuļe f. pl. (graticola) — roštiļ, trepíļa n. pl. (trepiedi) — saǵak, blänak, (banco) — klupa, tòvjelica (tavola — daska) — mala klupa i podnožje, skačàtûr (scoccatojo, scattatojo? Zore), saļàtûr (serratojo?) — mandal, ìntijernica (lanterna) — fenerić itd.; novije su riječi vâz(vaso) — sud, pjät (piatto) — tarjelić, bòtiļa (bottiglia), kȉkara (chicchera) — finǵan, pìńata (pignatta) — lonac, lètijera (lettiera) — odar, tavùlîn (tavolino) — trpezica, bùrô, gen. burála (franc. bureau), kòmo (franc. commode), vestijarijo (vestiario) itd.

k) za zanate i posle: maràngûn (marangonę) — drvodjeļa, bàrbijer, čiružik (cerusico) — ranar, nòtâr, kanǵìlijer (cancelliere), mȅštar (maestro), skùla (scuola), skùlâr (scolare), sódât (soldato), manìgôdo (manigoldo) — ǵelat itd.; novije avòkât (avvocato), kôgo (cuoco) — kuhač itd. Kod vojske i činâ mnoge su se riječi primile u novije doba, kao ofȉčô, ǵenèrô, kanûnijer, kapùrô itd.; ìmpijeg, impjègât, konsìlijer itd.

l) za oruđe i alate: šêga (sega) — testere, lìma (lima) — pila, mäļ i mäļîc (maglio) itd.; novije rôta (ruota) — kolo, kàroca itd.

m) za crkvu i obred: kàndjela (candela) — kandilo, kâmiž (cämice), kôkulica (cocolla?) — tonsura, pùncjela

(pulzella) — dumna reda sv. Frančeska, pročesîjûn (processione) — ophod itd.; novije stôla, mîtra, sakristija, funèro itd.

n) za bolesti: trûpika (idropica) — debela bolest, fêbra (febbre), gûčula (gozzo?) — guša, gûta (gotta) — ulozi; novije kòlap (colpo) — kapļa, tîf itd.

o) za lijeke: pećòhan (ipecacuana), rizìkô (risigallo); novije rabarbar itd.

p) za trgovinu: magàdzîn (magazzino), kâša (cassa) — pjeneznica, tälar (tallero), škûd (scudo), cèkîn (zecchino) itd.

q) za pomorske sprave veći je dio riječi uzet iz talijanskoga, n. p. prôva — kļun od broda, ârbuo (álbero, árbore) — katarka, tìmûn (timone) — krmilo, kùvijerta (coperta) — krov, kapètân (capitano), pèdot (piloto) — kormanoš, gàlija (galéa), fûšta (fusta) odakle psovke galìjot i fûštâr; narodnih je riječi malo: brod, drijevo, krma, jedro, veslo, sidro (upravo iz grčkoga).

r) za geografiju: kûlaf, gen. kûlfa i kûfa (golfo ili κόλπος), pônta (punta) — rat, pŏrat (porto) — luka, škoļ (scoglio) — ostrvce, mòntaṅa (montagna) — gora, väla (valle) — dolina i zaton, bŏšak (bosco) — šuma.

s) za duševno stańe i u obće za apstraktne pojmove: kóraǵ (coraggio) — hrabrost, räbija (rabbia) — jed, vicijo vizio) — mahana, opačina, ùžânca (usanza) — običaj, prĕša (prescia) — hitńa, fàtîga (fatica) — trud, pjàǵêr (piacere) — naslada, kòlûr (colore) — boja, sàpûr (sapore) — tek itd.

t) za društvene odnošaje: konplìmenaṭ (complimento), skûša (scusa) — prošteńe itd.

II. *Pridavnici:* frĕšak (fresco), drìt ili drĕt (dritto) — upravan, fàļas (falso) — lažan, kàpâč (capace) — sposoban, bašet (bassetto) — nizak, malahan, avàrôz ili avàrôzan, novije àvâr (avaro) — lakom, ǵilôz (geloso) — ļubomoran itd.; noviji brûn (bruno) — smeđ, skûr (scuro) — mrk, dèlikân (delicato) — ńežan, elèganat (elegante) i mnogi drugi.

III. *Glagoli:* fatìgati (faticare) — raditi, divertìškati se (divertirsi) i pjaǵeràti se (skovano od pjaǵer), bùrlati se (burlare) — šaliti se, mŕmošiti (mormorare) — zlo na koga govoriti, mïjentovati (mentovare) — spomińati,

imenovati, tântati (tentare) — napastovati, pretènģati (pretendere) — prisvajati, spènģati[1] i pènģati (spendere) — trošiti, skvàrtati i kvàrtati i raskvàrtati (squartare), skòģati i nakòģati (scuotere), kastìgati (castigare), gùstati (gustare) — militi se, namùrati se (innamorarsi) — zaļubiti se, škrîmati se (schermirsi) — biti se na megdanu, rebùškati (riuscire) — uspjeti, prèšiti (skovano od preša) — hititi, trèmpati (temperare) — rasláviti, štàmpati (stampare) itd.

IV. *Prislovi:* sùbito i lìsto i lìstom (lesto) — odmah.

V. *Predlog* kôntra — suproć.

VI. *Veznici:* dûnkve i dûnkle (dunque) — dakle, ánci (anzi) — dapače.

48. Kako se iz gotovo svih ovih primjera vidi, akcenat talijanski ostaje na svom mjestu samo ako je na prvoj slovci; ako nije, povlači se po jednu slovku natrag, i postaje slab. Tako od frésco, árbore postaje frèšak, ârbuo; od fatíca, capitáno postaje fàtîga, kapètân.

49. Još ćemo spomenuti dvoje: jedno, da se istina u Dubrovniku ńekoliko više talijanskih riječi čuje nego što smo ovdje nabrojili, ali s druge strane i uz ńeke od ovih upotrebļavaju se i narodńe ili barem netalijanske; tako se govori i škina i hrbat, i ram i mjed, i tovijerna i krčma, i vaz i sud, i piñata i lonac, i botiļica i sklenica, i letijera i odar, i funero i ukop, i ponta i rat, i montańa i brdo itd.; drugo, da se koje čeļade čuva talijanskih riječi osobito novijih, a koje naprotiv hoće, da ih umetne u svoj govor što više može: to biva često bez ikakve osobite namjere i kod jednoga i kod drugoga, i bez obzira na društveni položaj i na individualnu kulturu; te će čeļade od višega stališa, koje umije govoriti talijanski, kao da je rođeno i odgojeno u Italiji, reći n. pr. haļine, slijediti, rasláviti, èrbo, čim koje neučeno čeļade nižega stališa, što ne umije talijanski (kao što se u Dubrovniku kaže) ni béknuti, govori àbit (abito), kontinùat (continuare), trèmpat (temperare), pèrke (perchè).

50. Još veće nego talijanske osnove i riječi kvare ovo narječje ńeki sufiksi i svršeci iz talijanskoga primļeni i pridani narodnim

[1] Kod ovoga glagola i kod skvartati i skoģati narod shvata ono s kao da je predlog.

osnovama, no osim nastavaka *ija* i *ta* kod imena tabakàrija (mjesto gdje se kože stroje; a tabakar od turskoga tabak) i ròsâta (Miklošić: Die slavischen Fremdwörter), ostali se rijetko i gotovo samo za šalu i rug upotrebļavaju. Takovi su sufiksi ar-ija u gadàrija, gnusobàrija (može biti prema porkàrija, tal. porchería); ûn (t. one) u ìgrûn — velika igra; isimo (t. issimo) u ljèpisimo — prelijepo; ândo (tal. nastavak gerund. prez.) u šètândo — šetajući.

51. *Grčke riječi.* Iz grčkoga ima u opće koliko i kod ostaloga naroda: ândío, gen. ândjela (da je iz tal. angelo bilo bi anǵeo), jästôg(?), lijer, mak, pïpûn, kòsiter, hàļine, tèmeļ, pòtrjemak, pèrivôj (ostarjela riječ), parèstât, tr̀peza, kèrostat ili kèrostac, tìgân, kòmostre, mâjstor, bàstâh, poklísâr, ìnkuna, kàluđer (benediktinac), kölûdrica, tamjan, kila, kamata, kentènâr, litra, dïnâr (iz talijanskoga je dìnâr), pr̀ćija, kòrabļa (ostarjela riječ), sïdro, spïla, ļût, hâr, ùhâr, hârnôst, pèdepsa i pedevsa, pèdepsati i pedevsati, malaksati.

52. Znamenito je, da je ime sveca, dubrovačkoga pokroviteļa, uzeto iz grčkoga; jer, u doba kad su ostali katolici našega naroda od latinskog Blasius načinili Blaž, Dubrovčani su od Βλάσιος napravili posve pravilno Vlâsij. S nepomńiva izgovora docnije se to ime shvatilo kao plural, te se govori: sveti Vlâsi, svetijeh Vlâsî, svetijem Vlâsima; a ujedno je postao deminutiv Vláho, koji je oblik sad najobičniji.

53. *Turske riječi.* Iz turskoga je jezika, kako smo već kazali, mańe riječi prodrlo u dubrovačko, nego u ikakvo drugo štokavsko narječje; te, osobito ako uzmemo u obzir, da ńeke riječi kojima se biļeži istočno i narodno odijelo, kao fes, saruk, dolama, anterija, ćurak, papuča, hanǵar itd., druge koje se čuju po obližńim selima, a ne u gradu, kao hambar, čardak, kašika (samo drvena, drugčije ožica), kadrma, barjak; ńeke koje se odnose na tursko živļeńe, ili se poznaju samo po pjesmama, kao bog, bula, hamal, zulum, haždaja, ne mogu se upravo zvati dubrovačke, ostaju samo ove ili malo koja više: bût, lála (žensk. roda), kaiš (i voće i remen), čukùndruk (persijski čughundur), pastrva, pìlâv, ràkija, čošica, mahrama, gajtan, kovčica, ćesa, čibuk, hân, tabor, baǵáfer (tri vlastita imena zgradâ na

Pločama), màngâl, imbrik, täva, têngerica, kalajis, čifut, čobanin, tabakárija, aršin, oka, kantar, para, fajda, samar, kaić, šäbaka, bećar, tolòvača (Miklošić: Die slavische Fremdwörter kod tolovaj), dušmanin, ìnâd, teknèfes (čama, zla voļa),[1] ćela, ćelav, ćorav, kalajisati, teftišiti, zaìntačiti, müktê ili müftê, bärem.

54. Ostale tuđe riječi. Iz ńemačkoga nijesu se primile nego dvije psovke: hùncut i läcmanin (u Dubrovniku isto što kalaš).

55. Iz maģarskoga ima gaće (gatya), kopènâg (köpönyeg) — ńekakva kabanica, šântav (sánta), féla (fél — stranka, i féle na svrsi sastavļenih riječi) — vrsta u opće a osobito boja ili farba kod kartańa.

56. Ima pak mnogo riječi, kojima se doslije (barem meni) nije dalo iznaći izvora. Takove bi bile: kòmârda — mesarnica i kòmârdar — mesar, fùnkjela (tal. filugello?) — svilena mohuna, mŕkijenta — hrid, gŕmjelica (zar metateza od mrgjelica? a ovo postalo od margarita?) — stakleno zrnce, tùndjela — dušek, capàrika (v. akademički rječnik), mantìmjenat — hyoscyamus, žmuo, čmüla, čèmîn (v. Miklošić: Die slavischen Fremdwörter i akademički rječnik; može biti i iz persijskoga semen), mòskâr — mahaļka, romijenča — mjedeni sud za vodu, ìncêf — kod otara antipendium, kòzâr — Knistergold, šêšve — velike kraste, sìnigle — šuļevi, sìčija — suha bolest, sìčan — arsenik, flèkta — pokrivalo na posteļi, ùlafica — mala dobit, màntrati se (màntrâ mi se — vrti mi se mozak), aràjdati se (ili, kao što je u akademičkomu rječniku, od grčkoga ῥαΐζω, ili od pers. ārāsten — resiti, ili od arbanaškoga aratis — dobavļam) itd.

57. Nekoliko je riječi izgubilo svoje staro značeńe, i često se je dogodilo, da je na ńihovo mjesto stupila tuđa riječ; tako n. pr. djetić znači sluga, djevojka i sluga — sluškińa, tovar — osao, šipak — malum punicum, kńiga — hartija (a lìbro — kńiga), ìzba — pećina, pèhar — velika drvena zdjela, stô — nasloňač (a trpeza — sto), pila — testere (a

[1] Odakle je ciela riječ, ne znam; svakako je drugi dio turski iz arapskoga nafs duša, disańe.

lìma — pila), gora — šuma (a šuma — pruće), diña — lubenica (a pìpûn — diña), pòstav — platno i pòstava — kaca (a fûdra — postava), žaba naznačuje i korńaču, grub — ružan, rûd — kudrav, ļut — kiseo, plésati — nespretno kročiti, gaziti itd.

Morfologija.

Sklonidba samostavnikâ.

58. Ipokoristična vlastita imena za muške osobe imadu u nominativu svršetak *o* (osim dvaju: Páše i Více), i ostaju u muškoj deklinaciji: Péro, Đúro, Lúko, gen. Péra, dat. Péru, vok. Pêro.

Ipokoristična ženska imena imaju u nominativu i u vokativu svršetak *e*: Máre, bábe, séle, gen. Márê, dat. Mári, vok. Mârc; tako se sklańaju i ona dva muška: Paše i Vice.

60. *Singular Vokativ.* Vokativi muških imena, koji se rijetko upotrebļavaju, primaju svršetak *u* mješte *e*, gdje bi ovoga trebalo; n. pr. nòsu, zêcu mj. nose, zeče, ali opet svagda brate, oče, Bože, čovječe.

61. I kod ženskih sa sufiksom *ica* čuje se češće *ico* nego *ice:* djěvôjčico, dùšico. Svagda ćêrce.

62. *Instrumental.* Muška i sredńa imena s mekim suglasnikom primaju obično protiva pravilu svršetak *om:* mačom, nožom, kraļom, końom, ocom; jajom, kopļom, poļom i poļem itd.

63. Nema svršetka *ju* kod ženskih imena, nego samo *i* (a često i pogrešno *im):* ovom stvari i stvarim, s čeļadi i s čeļadim.

64. *Plural.* Mjesto umetka *ev* (za mekim suglasnikom) kod muških imena meće se, no rjeđe nego *om* u instr. sing., *ov:* mùžovi i mùževi, ali samo krâļevi.

65. Mnoga sredńa imena u svemu pluralu pred padežni svršetak umeću *ij:* selija, selijâ, selijima, poļija, morija, gvoždija, suncija. To biva i kod ńekih muških imena, koja tako postaju sredńega roda: daždija, mramorija No treba spomenuti, da ovakovi plural znači upravo mnoštvo vrsta, a ne individua; tako gvoždija znači mnoge vrste gvožđa a gvožđa — alati (n. pr. u kovača ili u ranara).

66. *Genitiv.* Ovaj padež nema nigda neorganičkoga *h*, što još gdjeko upotrebljava u književnom jeziku: golúbâ, jájâ, žénâ, stvárî.

67. Od imena muških, osim crv, mrav i ljudi, imaju svršetak *î* vèčer, pozdrav, pàndrâv (crv od zita): večèrî, pozdrávî, pandrávî

68. Ima još traga starinskomu kratkom genitivu kod pè(t) stotîn, šès tisûć itd.; čuje se i dvaes barijel vina.

69. Genitiva duala posve je nestalo, te se govori samo rúkâ, nógâ, òčî, ùši itd.

70. *Dativ, instrumental, lokal.* Ovi padeži imaju svagda noviji svršetak ma; samo ženska imena, kojima je *a* zadnje slovo, mogu imati u sva tri padeža i svršetak mi, i, ako im je jaki akcenat, *m* (pred kojim je *a* svagda dugo): žènama, žènami; rȉbama, rȉbami, rȉbâm; nà Pilama, nà Pilami, nà Pilâm; pò ulicama, pò ulicami, pò ulicâm; s rùkama, s rùkami; s kämenicama, s kämenicami, s kämenicâm.

71. Mlèci (gen. Mlètâkâ) u ova tri padeža ima Mlècijem i Mlècima.

72. U očenašu se govori na nebèsijem, dužníkom našijem.

73. Koń, ljudi imaju samo oblike kòńima, ljudima.

74. *Akuzativ.* Mrav, crv, ljudi imaju u ovom padežu mrâvi i mrâve, cȓvi i cȓve (7), i (samo) ljûdi.

75. Ime kći (običnije ći) ima u gen. sing. ćèri i ćèrê, u instr. ćeri i ćèrôm, u dat., instr., lok. plur. ćèrima, ćèrama, ćèrami.

Pridavnici.

76. *Sklonidba.* Genitiv sing. mušk. i srednjega roda kod izvijesnih pridavnika nigda ne gubi krajnjega samoglasa: dòbrôga a ne dobrog.

77. Dativ i lokal sing. mušk. r. kod izvijesnih pridavnika s tvrdim suglasnikom imaju samo svršetak ômu a ne ôme; i ne otpada im krajni samoglasnik ni kod ovih ni kod mekih suglasnika: dòbrômu, vrùćêmu, a ne dobrome, dobrom, vrućem.

78. U ova tri padeža nigda se ne miješa izvjesni oblik s neizvijesnim: tako su n. p. oblici dobroga, dobromu samo izvijesni, a dòbra, dòbru samo neizvijesni. Od književnikâ i od

učenikâ može se čuti ńȉhovôga i ńȉhovômu; no pük i ne poznaje tih riječi, koje su se tek u najnovije doba pojavile pod uplivom škola, nego govori pravilno ńȉhova, ńȉhovu od neizvijesnoga nominativa ńihov.

79. U dat. i lok. sing. ženskoga roda toliko kod neizvijesnih pridavnika svršetak je pogrešno *om* kao i u instr.: dòbrôm, dȍbrôm žèni, mj. dòbrôj, dȍbrôj.

80. U instr. sing. mušk. i sredń. roda, i u dat., instr. i lok. plur., i u gen. plur. ne čuju se nigda svršeci im, ih, nego bez iznimke ijem, ijeh: dobrijem, dobrijeh, a ne dobrim, dobrih.

81. Dat., instr., lok. plur. ne primaju krajńega *a:* dobrijem, a ne dobrima ni dobrijema.

82. *Akcenat kod neizvijesne deklinacije.* Svi pridavnici koji mijeńaju akcenat u prislovu, kao n. pr. drâg, drága, drágo, prisl. drâgo; rávan, rávna, rávno, prisl. râvno imaju kod Dubrovčana u nom., i ak., gen., dat., lok. sing. mušk. i sredń., u ak. sing. ženska., u nom. i ak. plur. mušk. i ženska. isti akcenat što u prislovu. Na primjer:

Sing.	râvan	rámna	râmno
„	râmna	rámnê	râmna
„	râmnu	rámnôj	râmnu
„	—	râmnu	râmno
„	rámnijem	rámnôm	rámnijem
Plur.	râmni	râmne	rámna
„		rámnijeh	
„		rámnijem	
„	râmne	râmne	rámna.

83. Nekoliko pridavnika koji u svim oblicima drže jaki akcenat, u Dubrovniku ga mijeńaju u slabi kod sviju padeža, osim onih što smo prije nabrojili; n. pr. nȍv, nòva, nȍvo; gen. nòva, nòvê; dat. nȍvu, nòvôj itd.; bȉstar; bȉstra, bȉstro, bȉstra, bȉstrê; bȉstru, bȉstrôj itd. Ovo biva još kod čȉst, dug, plah, tih, mȍdar, mȍkar, obal, oštar, sitan, sladák, tanak, topal, uzak, vȅseo (ž. vesèla, sr. vȅselo).

84. *Akcenti izvijesne deklinacije.* Pridavnici, kod kojih se osnova sastoji iz jedne duge slovke, obično u ovim oblicima primaju kratki

slabi akcenat; n. pr. od slân postaje slànî, slànâ, slànô, slànôga, slànê itd.; to biva i kod gluh, suh, vruć, tvrd, glâdan, plîtak, prâzan itd.

85. Primaju također slabi kratki akcenat svi oni koji ga imaju u ńekim (82) ili u svim neizvijesnim oblicima, osim nov i modar, n. pr. čìstî, čìstâ, čìstô; gòlî, òštrî itd. Od vèseo postaje vèselî.

86. *Stupńevi.* Lijep ima komparativ ljëpšî, ljëvšî i ljëšvî; grub, grùpšî; dug, dûljî i dȉljî; cijen, cjëńî; mlêdan, mlëdńî.

Zaimenici.

87. *Osobni.* Govori se nämi i näma, vämi i väma.

88. Drukčiji je akcenat kod mëne, mëni, tëbe, tëbi, sëbe, sëbi, näs, väs, ńîh.

89. Enklitike *ju* nema ni po što; te se kaže n. pr. ôn je je vîdio.

90. Nema ni enklitikâ *ni, ne, vi, ve;* zadńe se dvije čuju u Konavlima u obližńoj Ercegovini.

91. *Posesivni.* Nema osobitoga posesivnoga zaimenika za treću osobu sing. ženskoga roda (ńezin, ńen), nego se upotrebljava genitiv ńê.

92. Za treću osobu plur. posesivni je zaimenik samo ńîhov.

93. *Pokazni.* Mješte ovaj, taj, onaj svagda se govori òvî, tî, ònî; mješte svršetaka oga, og, omu, ome, om svagda egâ, emû: òvegâ, òvemû, tëgâ itd.; pred svršetke ijem (u sing. i plur.) i ijeh može se umetnuti *ez (zi),* te se govori òvijem i òvezijem, òvijeh i òvezijeh, tîjeh i tëzijeh itd.

94. Kaže se samo ovàkî, tàkî, onàkî; oblici ovakovi, takav, takovi, onakovi nijesu poznati.

95. *Upitni.* Što u genit. ima samo čësa i šta: koišto u instr. imaju kìjem i čìjem.

96. Obično je i čiji i čigov.

97. Govori se samo kàkav i kòlik (kòlika, kòliko); oblici kaki, kakovi i koliki nijesu poznati.

98. *Neopredijeljeni.* Nigda se ne odjeljuje riječca ni kod nîko, nîšta itd., te se kaže n. p. pôništa, zànikoga.

99. Riječca g o d po tomu što je s naglaskom ili bez ńega daje različit smisao zaimeniku, n. p. k ò g o d — a l i q u i s, k ȍ g ȍ d — q u i s q u i s, š t ò g o d — a l i q u i d, š t ȍ g ȍ d — q u i c q u i d.

100. Kaže se v ȃ s, s v ì j e h, s v ì j e m, a ne čuje se nigda s a v, s v i j u, s v i m a.

Brojnici.

101. *Glavni.* Ńeki se razlikuju u obliku; to su d v á n ê s, t r í n ê s (11) itd.; d v á d e s t i, t r í d e s t i, č è t r ê s t i, p é s ê t, š é s ê t, s e d a n d è s e t, o s a n d è s ê t; d v ì j e s t i, č e t ŕ s t a, p è s t o t î n â i p è s t o t î n, š è s t o s t î n â i š è s t o t î n itd.; t ï s u ć a (nigda h i l a d a); m i l ì j û n, b i l ì j û n itd.

102. Obično svi glavni brojnici kad su pred imenom izgovaraju se proklitično; te se tad mj. č e t i r i, d v a d e s t i, t r i d e s t i, č e t r e s t i govori č e t r, d v a e s, t r i c s, č e t r e s; j e d à n d â n, d v á o k a, d v i j è n o g e, t r í b r a t a, č e t ŕ g o d i n e, p e t p ú t â, s e d a m l ú d î, o s à m g o d î n â, d v a è s l a k â t a.

103. Veznik *i* svagda se umeće među brojeve: t ï s u ć a i o s à n s t o t î n â i o s a n d è s ê t ì t r î.

104. D v a, t r i, č e t i r i ne sklańaju se, no se gdjekad čuje: ń ì m a d v j è m a, ń ì m a t r í m a, i to samo govoreći o ženskima.

105. Kolektivni brojnici sredńi i ženski i brojnički pridavnici imaju samo umetak *er* a ne *or:* č ȅ t v e r o, č e t v è r i c a, č ȅ t v e r i.

106. Sredńi se kolektivi ne sklańaju.

107. *Redni.* Razlikuju se u akcentu p ŕ v î, s ȅ d m î, ȍ s m î.

Glagoli.

108. Imperfekta i aorista tako je već nestalo, da ih Dubrovčani pri čitańu ne umiju izgovoriti pravim akcentom. Mješte ńih se uzimle složeno prošlo vrijeme.

109. Od gerundija prošloga ostao je trag u užasnoj riječi b j ȕ š i[1] t. j. b i v š i i u k o r è š i (t. j. k a o r e k š i). Govori se b ȕ d û ć i v i d i o, b u d u ć i i m a o mj. v i d j e v š i, i m a v š i.

110. Osim f u t u r a ima i futur prošli: b i ć u r e k o.

[1] Pošto se prošlih vjekova nije u pismu razlikovalo *v* od *u*, Dubrovčani izgubivši u govoru ovaj oblik, čitali su ga kod starijih pisaca i prepisivali, kao da mu je svršetak u š i a ne v š i: g l e d a u š i, i m a u š i, b i u š i pak b j u š i.

111. Treća osoba plurala kod prezenta ima svagda svršetak *u:* vȉdû, gȍvorû, nȍsû; no u gerundiju vȉdêći, govoréći, nȍsêći.

112. Kod gerundija sadašńega može se izostaviti krajńe *i:* govoréći i gȍvorêć.

113. Kod infinitiva se ovo slovo češće izostavlja: nosit, gledat, poć, strić običnije je nego nositi, gledati, pôći, stríći, kod futura to biva svagda; ta i kad je *ći* svršetak: nȍsiću, pôću, strȉću (mj. poći ću, strići ću).

114. Infinitivi sa svršetkom *sti* primaju po drugi put nastavak *ti* (ili *t*): prȅstit, grȉstit, dúpstit.

115. *Osobitosti kod pojedinih glagola.*

I. Red. 1. Razred. Jesti (jȅstit), prez. samo ìjem, ìješ itd., ìjû i jédû; impt. jȅđi, jȅđimo, jȅđite.

116. Rasti u inf. rástjeti;[1] u ostalom mu je pravilna konjugacija, te je prez. rástem a ne rastim, kao što je Vuk bilježio u rječniku.

117. Nijesu poznati glagoli blȕsti, gresti, klasti, gńesti. Mješte cvasti govori se cavtjeti.

118. *2. Razred.* Nema glagola vrsti ni infinitiva nesti. Kod ovoga zadńega glagola treba opaziti, da se u Dubrovniku posve pravilno govori u partic. prošlom pas. — nȅsen a ne — nešen.

119. *3. Razred.* Od ovoga su poznati samo glagoli dupsti, zepsti, plijevsti (a ne plȅti), skupsti. Ovaj se zadńi glagol shvata, kao da je sastavljen s predlogom *s*, te je zato perfektivan, a upotrebljava se u imperfektivnom smislu tobožńi prosti kúpstit.

120. Živsti se u infinitivu ne govori nego živjeti i življeti; a u prezentu se opet govori živem, a živim nije poznato.

121. *4. Razred* Oblikâ maći, nići, zamrći itd. nema, nego samo po drugom redu maknuti, niknuti, zamrknuti itd.

122. Mȍći u prez. ima samo pravilne oblike mȍgu, mȍžeš, mȍže, mȍžemo, mȍžete, a ne morem, moreš itd. (31).

123. U žȅći je impt. žȅži, u strȉći pravilno strízi.

---

[1] Vuk u Poslovicama XLVIII.: „U Dubrovniku .... mjesto rásti (wachsen) može se čuti i résti (uzrésti, narésti itd.)“. Ali se baš tȍ od nijednoga Dubrovčanina ne može čuti.

124. Mješte reći svagda se kaže rȉjeti; ostali su oblici pravilni. Već smo kazali (109), da ovaj glagol ima stariji prošli prelaznik rȅši t. j. rekši.

125. Glagol vrijeći ili vŕći malo je poznat.

126. *5. Razred.* —četi ima u prez. —čnem i —čmem.

127. Kod žeti svagda je inf. žńȅti, a prez. žńêm.

128. *6. Razred.* Dati i znati imaju u prezentu samo kraće oblike dâm, dâš itd.; znâm itd.; dádû, znádû; impt. dâj, znâj i znâ(d)budi.

129. Glagol ȉti (ne ìći) ima prez. ȉdêm (a ne iđem); jednako i s predlozima što im je zadńe slovo suglasnik, n. p. sîti, sîdêm, ìzîti, ìzîdêm, òtîti, òtîdêm, ne sići, siđem, iziđem, otiđem. Oblici saći, izaći itd. nijesu poznati. U impt. obično häjde, häjdemo, häjdete.

130. Partic. prošli pas. kod šiti obično je švȅn.

131. Biti (korijen *by)* sklańa se kao kod ostaloga naroda. U kondicijonalu osim bih, bismo, biste može se upotrebiti skraćeni oblik bi.[1]

132. *7. Razred.* Kod partic. prošloga akt. mrô, trô, prȍdrô itd. *r* je suglasnik u nomin. sing. mušk. r.

133. Trti. Prez. tȅrêm i trêm; impt. tèri i trȉ; ger. pr. tȅrući i trúći.

134. *III. Red.* U infinitivu iza slova *b, p, m, v* čuje se i jeti i ļeti: tȑpjeti i tȑpļeti, no je ono prvo običnije.

135. Veļeti uzdržava još prijašńe značeńe zapovijedati i ne upotrebļava se nego u izrekama: Što veliš? što velite?

136. *IV. Red.* Glagoli što im je svršetak *jiti,* kao brojiti, dojiti, imaju u impt. obično *ji:* bròji, dòji.

137. Glagol ùdriti (rijetko je ùdariti), prez. ȕdrêm, impt. ùdri.

138. *V. Red.* Govori se i krétati i kréćati, i mètati i mèćati.

139. Često se ger. pr. pogrešno pravi iz infinitiva: tȑčajûći, tȑčûći i trčéći; lèžajûći, ležéći; písajûći i píšûći; làgajûći i làžûći.

---

[1] Oblici *bim, biš,* o kojima govori gosp. dr. Šulek u „Obrani Ahavca“ kao da su dubrovački, nijesu nipošto poznati u Dubrovniku.

140. Čuju se samo po drugom razredu prezenti d â v â m, g l e d a m, h ř k â m, i m a m (ne i m a d e m), —l â g â m (p ò l â g â m, s l â g â m), l ȉ j e g â m, m â h â m, p ò m â g â m, p û h â m, p ļ û v â m (inf. p ļ ú v a t i), s i s a m, š i k a m, š m ř k â m, —t a p a m (n a t a p a m), —z n a v a m (o b à z n â v â m); samo po prvom, č ê m, d r i j e m ļ e m, s i p ļ e m, c r ȅ p ļ ê m (od c r ȅ p a t i).

141. Ńekoliko imperfektivnih glagola postaje iterativnim, tim što produže samoglasnik u korijenu: tako od —k l i ń a t i (z à k l i ń a t i) postaje iterativni —k l í ń a t i (z a k l í ń a t i), od —i m a t i (ù z i m a t i) —í m a t i, od —ž i m a t i —ž í m a t i, od d i m a t i d í m a t i, od —p i ń a t i —p í ń a t i, od —č i ń a t i i —č i m a t i (poč—) —č í ń a t i i —č í m a t i; i kod onih drugih glagola, što korenitim ojačańem primaju *i* u korijen: p ò z i v a t i i p o z í v a t i, p ò m i ń a t i i p o m í ń a t i, ù m i r a t i i u m í r a t i; također p ò g l e d a t i i p o g l é d a t i.

Ovakovi glagoli spadaju u drugi razred a prvi ostaju u prvom: z à k l i ń e m i z à k l î ń â m, ù z i m ļ ê m i ù z î m â m, p ò z i v ļ e m i p ò z î v â m; ali p ò g l e d â m i p ò g l ê d â m.

142. *Akcenat.* Vuk opaža u Poslovicama XLII, da u Dubrovniku partic. prošli aktivni kod ńekih glagola, ako su ovi sastavļeni s predlozima, uzdržava isti akcenat koji su imali i prosti glagoli, čim ga kod ostaloga naroda mijeńaju: na pr. d ȁ o, d á l a, d á l o; p r ȍ d a o, p r ȍ d â l a, p r ȍ d â l o, u Dubrovniku p r ȍ d a o, p r o d á l a, p r o d á l o. Treba k tomu dodati, da u tom slučaju i kod sastavļenih glagola vrijedi pravilo (82) što smo kazali za neizvijesne pridavnike, te se u Dubrovníku govori d ô, d á l a, d â l o, d â l i, d â l e, d á l a; p r ȍ d ô, p r o d á l a, p r ȍ d â l o, p r ȍ d â l i, p r ȍ d â l e, p r o d á l a.

143. Druga je osobitost kod glagolâ petoga i šestoga razreda, koji kod ostaloga naroda u ovom istom participiju imaju jaki akcenat a slabi u infinitivu, da u Dubrovniku uzdržavaju (samo ne u nom. sing. mušk.) akcenat infinitiva, n. pr. k ȍ v a t i, k ȍ v ô, k ȍ v a l a, k ȍ v a l o, k ȍ v a l i, k ȍ v a l e, k ȍ v a l a; g l ȍ d a t i, g l ȍ d ô, g l ȍ d a l a, itd.; k u m ȍ v a t i, k ȕ m o v ô i k u m ȍ v ô, k u m ȍ v a l a. Ńeki od ńih mogu imati u nomin. sing. ž. i u nomin. plur. sr. također slabi dugi akcenat na posļedńem *a* od osnove: g l o d á l a, k u m o v á l a.

Sintaksa.

144. I u Dubrovniku kao i kod većine naroda nema se dosta pozora na upotrebljavańe refleksivnih zaimenika sebe i svoj; te će kazati n. pr.: Tebi (ali opet sam sebi a ne sam tebi) ćeš naudit; ja nosim moj križ. Ali ńeki strahoviti italijanizmi, što se kod pisaca nalaze, kao n. pr. Gundulićevo: Bi velika rados svoja, ne čuju se ni od učena ni od neučena Dubrovčanina.

145. Predlog *u* (starosl. оу) s genitivom češće se upotrebljava nego kod ostaloga naroda, i to ne samo za stajańe nego i za micańe; te se govori n. pr. biti u Petra, poći u Pavla; a i u posesivnom smislu; n. pr. u Vlaha je izgorjela kuća, no samo kod živućih stvari; tako se govori oči u końa, ali ne prsti u ruke nego na ruci.

146. Instrumental i kad znači oruđe kojim se što čini, ima svagda predlog *s* uza se: rezat s nožom, gledat s očima.

147. Predlozi protiva i suproć svagda su s dativom; a prema (ili prima, ali ne prama) s lokalom.

148. *Za,* kad naznačuje namjeru ili korist, hoće genitiv, a ne akuzativ: ostaviti tijesta za kvasa; ovo je za moje žene.

149. Sam je italijanizam što se od koga čuje *za* s akuzativom u značeńu predloga put: poći za Mletke, za Marsilju (mj. put Mletaka, put Marsilije).

150. Mješte *o* može se čuti pogrešno i *od* s lokalom: govorim od ńemu.

151. Sam je italijanizam upotrebljavańe predloga *od* u izrekama živjet od gospara (t. j. kao gospar), obučen od žene (kao žena). To je prevedeno iz talijanskih izreka: vivere da signore, vestito da donna.

152. Nalazi se kod pisaca i grđih barbarizama od ovih; n. p. grad *od* Rima (la città *di* Roma); no tih se nigda u govoru ne čuje.

153. I barbarizam što se često kod prijašńih i kod sadašńih pisaca nalazi, da se predlog *po* upotrebljava s pasivnim glagolima mješte *od,* kao n. p. pjesan učińena *po* Davidu mj. *od* Davida, nije poznat od puka.

154. Dubrovčani se posve dobro čuvaju one crnogorske pogreške, po kojoj se s predlozima *na, o, u* upotrebljava akuzativ i lokal, a s predlozima među, nad, pod, pred akuzativ i instrumental bez obzira, jeli micańe ili stańe. Ako ko takvu pogrešku čuje od Dubrovčanina, neka slobodno promisli, da ovomu mati nije Dubrovkińa.

155. I u Dubrovniku, kao i u drugim mjestima, gdje se naš jezik dotiče s talijanskim ili s ńemačkim, čuju se prodlozi *za* i *bez* s infinitivom; na pr. mùčio sam se za náć ga; ugonéni bèz vidjet.

156. Ovdje ćemo napomenuti, da se u Dubrovniku govori brez, cjeć (a ne cijeć) ili cjej (29) i sastavljeno pocjeć i krocjeć (kroz cjeć) i zacjeć, mješte, nakon, osvem mješte bez, radi, mjesto, nakom, osim; takodjer mjeste kod čuje se i kola i polak.

157. Neosobni pasivni glagol (ona konstrukcija što odgovara ńemačkomu *man* i francuskomu *on*) često se nahodi s akuzativom, n. p. ńega se često vidi; Ivana se svud hvalilo. Ima li takova konstrukcija kod ostaloga naroda, ne znam (V. Grammatica della lingua serbo-croata, str. 220).

158. Ńeki glagoli koji su uopće kod ostaloga naroda imperfektivni, ili se barem mogu upotrebiti kao perfektivni i imperfektivni, u Dubrovniku su svagda perfektivni; to su skupsti (119), ručati, užinati, objedovati, večerati, štàmpati (ne štâmpati); a opet su svagda imperfektivni poznati i kazati.